

Oahppofelaš

– Boahttevuoda barggut sámiid ruovttuguovllus

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÁÁ'MTEGG
SÁAMELAISKÁRAJAT

Saamelaisalueen koulutuskeskus
Sámi oahpahusguovddáš
Sámi miihtásteatkuvddáš
Sáámvuod skool'jemkoodskus
PL 50, 99870 Inari, 040 723 7309, www.sogaakk.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Aluehallintovirasto

Oahppoofelaš – Boahttevuoda barggut sámiid ruovttuguovllus

Dát gihpa lea ráhkaduvvon Sámedikki nuoraidráđi Oahppoofelaš-fidnu čielggadusa vuodul ja dat fállá nuoraide dieđuid dálá ja boahttevuoda bargguiduvvanvejolašvuodain sámiid ruovttuguovllus.

http://www.samediggi.fi/nuorat/index.php?option=com_content&view=article&id=154&Itemid=50&lang=sme

Lappi guovlohálddabusvirgedállu lea juolludan doarjjaruđa Oahppoofelaš -projektii. Ráđđehusa mánáid- ja nuoraid-politihka ovddidanprográmma doaibmabidjui čujuhuvvon ruđain. Dasa lassin projeakta lea ruhtaduvvon Oahpahus- ja kulturministeriija juolludan Sámedikki nuoraidráđi doaibmadoarjagiin.

Sámi oahpahusguovddáš attii projeavtta atnui govaid.
Čielggadusa dahkamis vástidii Laura Olsén ja gihppaga gráfalaš hámi lea plánen Terhi Tuovinen.

© Sámediggi, Nuoraidráđi
Prentejuvvon: Tunturi-Lapin Kirjapaino

Sámegillii jorgalan: Leena Aikio

Sisdoallu

Buorre nuorra	4
Barggolašvuodadili birra ja vejolašvuodát bargguiduvvat sámiid ruovttuguovllus	5
Sosiála- ja dearvvasvuodáfuolahusa suorggi	6 - 7
Bajásgeassin- ja oahpahussuorggit	8 - 9
Turismasuorgi	10 - 11
Sámi organisašuvnnat	12
Boazodoallu	13
Duodjesuorgi	14
Guolásteapmi	15
Gáiddusbargu	16
Gáldut	17 - 19

Buorre nuorra,

Dát Oahppoofelaš-gihpa lea čujuhuvvon dutnje buorre nuorra, geas lea ovddabealde boahttevuoda bargosuorgái guoskevaš välljejumit. Gihpa lea ráhkaduvvon Sámedikki nuoraidráđi Oahppoofelaš-fidnus ollašuhthtojuvvon čielggadusa vuodul, ja dan ulbmilin lea ovdanbuktit surggiid, maid bokte sáhtašit vejolažžat bargguiduvvat dál ja boahttevuodas Sámiid ruovttuguovllus. Boahttevuoda einnošteapmi lea veadjemeahttun, muhto dihto indikahtoriid geahčademiin, internehtas čoggojuvvon webropol-jearahallama vástádusaid vuodul ja dahkkon jearahallamiid vuodul orošii leamen nu, ahte ankke dán gihppagis ovdanbukton surggiid bargguiduvvanvejolašvuodat orrot leamen buorit boahttevuodas.

Čielggadusa oktavuodas elektrovnnalaš jearahallanskovvi sáddejuvvui badjel 457 vástideaddjii, geaid dieđut čoggojuvvojedje eanáš Suoma fidnodatregisttara dieđuid vehkii. Dasa lassin dieđut čoggojuvvojedje Sámeguovllu gielddaid internehttasiidduin ja diehtu rabas jearahallamis juhkkujuvvui maid Sámedikki neahttasiidduin ja YLE Sápmi neahttasiidduin. Jearahallamii fidnejuvvojedje 73 vástádusa, maid vuodul oassi dán gihppaga analiisain lea ollšuhthtojuvvon.

Elektrovnnalaš jearahallama lassin čielggadusa olis jearahallojedje oktiibuot 21 sierra bargoaddi dahje iežas suorggi ámmátolbmo buot Sámeguovllu gielddain, dahjege Anára, Eanodaga, Ohcejoga ja Soađegili gielddaid siste. Čielggadusa boadusin šattai dát gihpa, mas sávvamis lea ávki boahttevuoda bargosuorggi hutkadettiin.

Ustitlaš dearvuodaiguin,

Sámedikki Nuoraidráđi

Barggolašvuodadilis ja vejolašvuodain bargguiduvvat sámiid ruovttuguovllus

Go nuorra vuolgá studeret badjedási dahje logahaga maŋná, de gártá son vihkkehallas mánggaid sierra áššiid, mat gusket su boahttevuhtii. Okta dain lea dieđusge boahttevuoda bargosuorggi välljen. Bargosuorggi välljemii váikkuhit nuora iežas niegut, muhto maiddái jurdda das, gos iežas niehkobarggu livččii vejolaš bargat. Suoma sámeguovllus skuvlenfálaladat lea ráddjejuvvon ja nuorra gártá dávjá vuolgit eret ruovttustis vai beassá studeret iežas mielamiel ámmáha. Studeremiid maŋná lea vejolaš máhccat ruovttuguvlui, muhto dalle go lea dahkamin välljeumiid, lea vuogas bisánit jurddašit, main surggiin sámiid ruovttuguovllus sáhtášii leat bargu fálojuvvon.

Oahppoofelaš –fidnus leat geahččalan kártet Suoma sámeguovllu boahttevuoda bargguiduvvanvejolašvuodaid, maid birra ii dál fidne dárkilis dieđuid ovddalgihtii. Lappi luotsi dieđut ovddalgihtii -portála mielde oppa Lappi bargguiduvvama ovdaneami einnoštit buorranit go ealáhuseallin ealáska ja go bargofápmu sirdasa eret.

Maiddái Lappi EBI-guovddáš ođđa ođđajagimánu 2016 bargguiduvvama geahčastaga statistihkat čájehit, ahte bargguhis bargoohciid mearri lea njedjan buot sámiid ruovttuguovllu gielddain earret Soađegilis jagi 2015 ođđajagimánu ja jagi 2016 ođđajagimánu gaskkas.

Dán gihppagis čájuhuvvojit sihke jearahallamiid ja elektrovnnalaš jearahallanskovi vástádusaid vuodul fámolaččat ovdanboahtán boahttevuoda bargguidahtti suorggit dahjege sosiála- ja dearvvasvuodafuolahusa suorggit, bajásgeassin- ja oahpahussuorggit ja turismasuorggit. Dasa lassin gihppagis ovdanbuktojit maiddái sámeorganisašuvnnaid bargguiduhtti váikkuhusat ja árbevirolaš ealáhusaid ja daid boahttevuoda oidnosat ja loahpas ovdanbuktojit oanehaččat vel gáiddusbarggu vejolašvuodat guovllus.

Gihppagis ovdanbukton surggiid lassin maiddái rádjegávpi, čorgenbálvalusat, Meahcceráđđehus ja rádjegozáhuslágádus leat mearkkašahhti barggu addit.

Sosiála- ja dearvvasvuodáfuolahusa suorggit

Sosiála- ja dearvvasvuodábálvalusat leat statistihkaid mielde okta sáme-guovllu gielddaid eanemus barggu addi doaibmasurggiin (*Lappi-lihtu statistihkka 4.1.2016*). Buot sáme-guovllu gielddain dahkkon jearahallamiid vuodul orru leamen nu, ahte suorggis livčče barggut fállun dál ja boahhtevuođas. Min čađahan elektrovnnalaš jearahallan čájeha, ahte dál sáme-guovllus leat sode-suorggi bargooheccit unnán, go 67 proseantta jearahallamii vástidan sode-suorggi ámmátolbmot leat dán oaivilis. Seammá olusat árvvoštallet, ahte bargit váilot maid boahhtevuođas ja dušše 11 proseantta árvvoštallet, ahte bargooheccit livčče menddo olu.

Bargo- ja ealáhusministeriija raportta *“Sosiála- ja dearvvasvuodasuorggi bargofámu doarvái-uohta dál ja boahhtevuođas”*, suomagillii *“Sosiaali- ja terveystien työvöimän riittävyys nyt ja tulevaisuudessa”* (13/2015) mielde Suomas ii suorggis leat oidnosis njuolga bargofámu váilevuoha, muhto raporttas deattuhuvvo, ahte jearru ja fállu eai gávnnot buot surggiin iige buot ámmáhiid oasil.

Lappi luotsi - einnostanportála neahttasiidduin árvvoštallo, ahte sode-suorggi ámmátolbmuid ealáhakkii

sirdáseapmi dagaha hástalusaid bargofámu oažžumii Lappis boahhtevuođas. Erenomáš hástalusán bajiduvvo sámegielat sosiála- ja dearvvasvuodábálvalusaid fállan daningo ámmátdáiddolaš sámegielat bargofápmu ii leat fidnemis.

Go geahčada Ámmátbaromehter-siidduid jahkebeali bargomárkandilli einnostusa Duottar- ja Davvi Lappi guovllus, de boahťa ovdan, ahte suorggis váilot erenomášit dábálaš-doaktárat, buohccedikšut ja lagašdikšut.

Sode-surggiid boahhtevuođa barggo-lašvuodadili árvvoštallan lea justa dál váigat, go Suomas lea jođus riikkadási sode-ođastus, man váikkuhusaid lea velá váttis ollislaččat einnostit.

Doaktárat

Dál dili mielde orošii leamen dárbu doaktáriidda ja erenomášit sámegiela hálli doaktáriidda Suoma sámiid ruovttuguovllus dál ja boahhtevuođas.

Doavttirinsáhttá bargat Suomasámiid ruovttuguovllus eanáš gielddaid bálvalusas dearvvasvuodaguovddážiin. Priváhta sektoris bargosadjevejolaš-vuođat leat viehka ráddjejuvvon.

Doaktáris gáibiduvvo Suomas universitehtadási skuvlejupmi, man sáhttá dál čađahit Helssega, Nuorta Suoma, Oulu, Tampere ja Turku universitehtaid dálkkasdieđalaš dieđagottiin.

Buohccedikšut

Buohccedikšuide lea dál jearru sáme-guovllu buot gielddain nu guhkitáigge go oanehutaigge bargogaskavuodáide iige dilli oro radikálalaččat nuppástuvvamin boahhtevuođas. Erenomášit dárbbášuvvo sámegielat bargofápmu go veahkadat ja áššehasgoddi boarásmuvvá ja sámegiela mearkkašupmi dikšunbargguin dávjá deattohuvvá ain ovddežis.

Buohccedikšun sáhttá sáme-guovllus bargat eanáš gielddaid bálvalusas earret eará dearvvasvuodaguovddážiid seangaossodagas, poliklinihkas ja vuostávdimis, mielladearvvasvuoda- ja bearašrávvehagain, bálvalanruovttuin ja ruovttu-buohccedivššus.

Buohccedikšudutkosa sáhttá čađahit ámmátallaskuvllain, main lagamus sáme-guovllu lea Roavvenjárggas.

Lagašdikšu

Lagašdikšu bargguiduvvanoidnosat sáme-guovllus leat seammalágánat go buohccedikšuin, vaiko vejolaš bargoadit leat mángga sierra sektoras dan mielde, man suorgái ieš lea spesialiseren. Specialiseremis lea stuorra mearkkašupmi dan dáfus, oažžugo lagašdikšu barggu ovdamearkka dihte mánáid dahje eallilan olbmuid siste. Lagašdikšun sáhttá fidnet barggu dearvvasvuodáfuolahusbálvalusain ja dasa lassin ovdamearkka dihte beaiveruovttus dahje sieralágan doaibmanguovddážiin.

Lagašdikšu dutkosa sáhttá čađahit nuppi dási oahppolágádusain.

Sámiid ruovttuguovllu oahpahušguovddáš fállá Avvilis vejolašvuoda čađahit Mánáid ja nuoraid divššu ja bajásgeassima máhttinsuorggi dahje buohccedivššu ja

fuolahusa máhttinsuorggi lagašdikšu sosiála- ja dearvvasvuodasuorggi vuodđodutkosa.

Sosiálabargu

Dutkkadettiin ámmátbaromehtera čuovvovaš jahkebeali einnostusaid bargomárkandilli sosiálabargu ámmátolbmuid oasil orošii leamen balánssas sámiid ruovttuguovllus.

Oahppofelaš-fidnu čielgádusa oktavuodas dahkon jearahállamat čájehit dattege nuppe láhkai. Dasa lassin buot sosiálabálvalussuorggis bargi olbmot, geat vástidedje elektrovnnalaš jearahallamii, árvvoštalle, ahte suorggi bargooheccit leat uhcán dál ja boahhtevuođas.

Jearahallamis bođii ovdan erenomášit dat, ahte sosiálabargit dárbbášuvvojit, muhto maiddái sosionoma ámmát namuhuvvui. Buot

gielddain adnojuvvo sámegiela dáidu dehálaš áššin sosiálabarggus.

Sáme-guovllu gielddain nu sosionomat go maiddái sosiálabargit fidnejit barggu dávjá gielddaid bálvalusain, earret eará sosiálavirgedoaimmahagas, skuvllain, eallilan olbmuid dahje mánáidfuolahuslágádusain dahje lápmásiid-fuolahusa bealde.

Sosionoma dutkosa sáhttá čađahit ámmátallaskuvllas ja sáme-guovllu lagamus oahppolágádus lea Roavvenjárggas.

Maiddái sosiálabargi universitehtadási dutkosa sáhttá čađahit Roavvenjárggas Lappi universitehtas. Dutkkusnamahus lea servodatdiehtagiid dahje stáhtadiehtagiid magisttar (dan mielde, man universitehtas studere), váldoávnnasin sosiálabargu.

Bajásgeassin - ja oahpahussuorggit

Bajásgeassin- ja oahpahussuorggit dahket dehálaš vuođu sihke sápmelaš ja suomelaš servošiin.

Ámmátbarometra jahkebeali bargomárkandili einnostusaid geahčadettiin suorggi barggolašvuođadilli orošii leamen balánssas ja suorgi addá viehka olu barggu Suoma sámeguovllu gielddain (Lappi lihtu statistihkka 4.1.2016.) Min dahkan jearahallamiid vuođul orošii leamen nu, ahte guovllus leat vánet erenomážit dihto oahpahus- ja bajásgeassinsuorggi ámmáhiid ovddasteaddjit. Jearahallon olbmui viđas ovdanbukte, ahte bajásgeassin- ja oahpahussuorgi lea suorgi, mii sáhtášii fállat barggu davvin maiddái boahttevuođas. Elektrovnnalaš jearahallama bokte bohtán vástádu-said vuođul 64 prosentta oahpahussuorggis bargi vástideaddjiin mielas dál sámiiid ruovttuguovllus lea vánet suorggi bargoohtcit ja 57 proseantta árvvoštallet, ahte vátni bistá maiddái boahttevuođas.

Jearahallamiid vuođul orošii leamen nu, ahte erenomážit sámegiela ávnnasoahpaheaddjit leat dál vánet. Maiddái sierraoahpaheddjiide ja sámegiela beaivedikšosuorggi ámmátolbmuid livčče jearru dál ja boah-tevuodas.

Luohkáohpaheaddji

Luohkáohpaheaddjit dárbbášuvvojit buot sámeguovllu gielddain ja erenomážit smávit báikkiin.

Dál sámegiela dáidu adno duođai dehálažžan ja stuorra ovdamunnin go dárbu sámegiela oahpahussii lea lassánan. Juohke golmma sámegiela dáiddolaš oahpaheaddji lea jearru dađi mielde, man gielddas lea sáhka.

Luohkáohpaheaddjit fidnejit bargosaji eanáš gieldda bálvalusas vuođđoskuvllain ja maiddái eará dási oahppolágádusain iežaset spesialise-rensuorggi mielde.

Luohkáohpaheaddjis gáibiduvvo šaddadandiehtagiid magisttar-dutkkus ja sámeguovllu lagamus studerensajit leat Lappi universiteahtas Roavvenjárggas ja Oulu universiteahtas. Sámi allaskuvllas Guovdageainnus sáhtá studeret luohkáohpaheaddjin kandidáhta dutkosa rádjai.

Ávnnasoahpaheaddjit

Erenomážit sámegiela ávnnasoahpaheaddjit leat vánet sámeguovllus. Barggut leat fállun gielddain sierra sámegielaiddolaš oahpaheaddjiide guhkitáigge virgegaskavuodáide ja oanehut sadjásašvuođaide.

Bargguid ávnnasoahpaheaddjiide fáallet eanáš gieldda vuollásaš vuođđoskuvllat ja logahagat, muhto maiddái ámmátlaš oahppolágádusat.

Ávnnasoahpaheaddjiin gáibiduvvo magisttar-dutkkus, mii sisdoallá oahpahanávdnasa studeremiid ja oahpaheaddji pedagogalaš studeremiid.

Oahpahanávdnasa oasil ávnnasoahpaheaddji galgá čađahit gažaldatvuloš ávdnasis juogo bajit allaskuvladutkosa dahje unnimustá 60 oahppočuoggá viidosas oahpuid, mat dávjá gullet ávnnasoahpaheaddji skuvlejupmái (ásahus oahpahusdoaimma bargoveaga gelbbolašvuođas 986/1998 ja dasa dahkkon nuppástusat).

Gáibiduvvon pedagogalaš oahpuid sáhtá čađahit ovdamearkka dihte Roavvenjárggas Lappi universiteahtas ja Guovdageainnus Sámi allaskuvllas.

Sierraoahpaheaddjit

Sámegiela sierraoahpaheaddjiide lea jearru sámeguovllus. Sierraoahpaheaddjit dárbbášuvvojit buot skuvlen-dásiin nu ahte vejolaš bargoadit leat olu.

Sierraoahpaheaddjis gáibiduvvo šaddadandiehtagiid magisttara dutkkus ja sierrapedagogihka ja sierrabajásgeassima dárkkit oahput. Sierrapedagogiikka dutkkusprográmma sáhtá čađahit ovdamearkka dihte Oulu universiteahtas.

Mánáidgárdeoahpaheaddjit

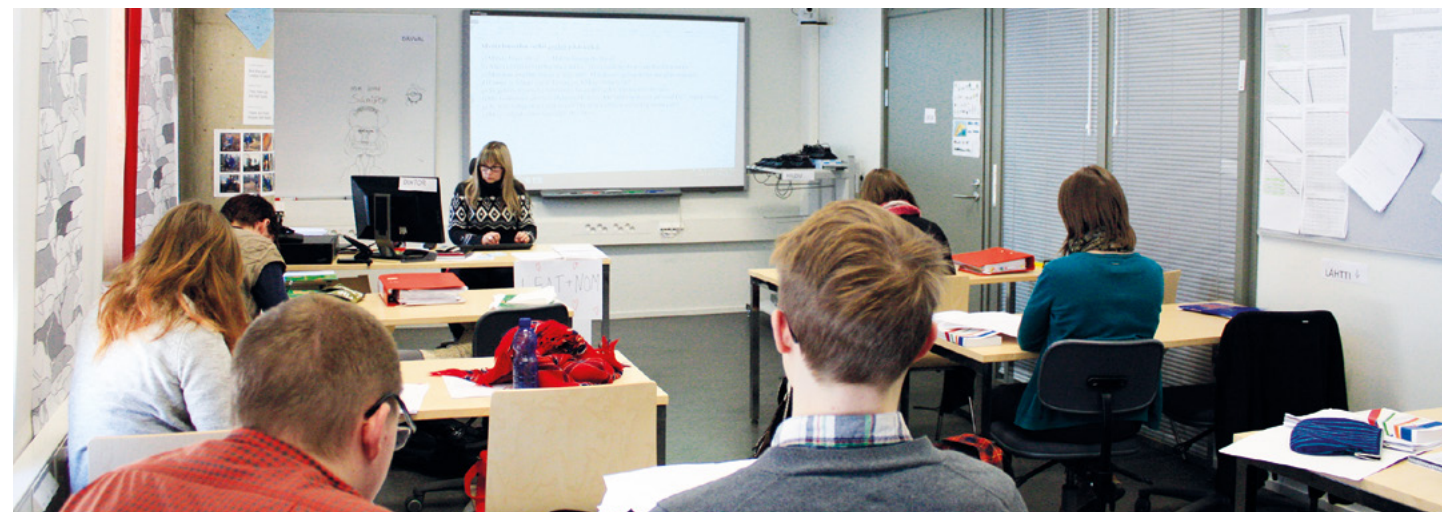
Sámegiela árrabajásgeassinsuorggi ovddideapmái giddejuvvo oppa áigge eanet ah eanet fuopmášupmi.

Dál sámeguovllus lea jearru erenomážit sámegiela hálle mánáidgárdeoahpaheaddjiide, muhto maiddái eará árrabajásgeassima ámmátolbmuid.

Mánáidgárdeoahpaheaddjit fidnejit barggu dávjá gieldda dahje priváhta beaiveruovttuin ja sámeguovllus lassánan giellabesiin. Giellabeassi gávdno dán áigái juohke sámeguovllu gielddas.

Mánáidgárdeoahpaheaddjit čađahit universiteahtas šaddadandiehtagiin unnimustá kandidáhta dutkosa, masa galgá gullat mánáidgárdeoahpaheaddji skuvlejupmi.

Ámmáhii sáhtá válmmaštuvvat maid ámmátallaskuvlla bokte nu ahte studere sosionoma (AMK) dutkosa. Gažaldatvuloš dutkosiid sáhtá čađahit earret eará Oulu universiteahtas, Lappi ámmátallaskuvllas ja Guovdageainnus allaskuvllas. Dasa lassin Sámi oahpahusguovddáš pláne álggahit mánáidgárdeoahpaheaddji-skuvlejumi álggaheami sámeguovllus ovtta Oulu universiteahtain.

Turismasuorgi lea suorgin duođai mánggabealat ja dat gokčá mánggaid sierra doaibmasurggiid, mat leat lávga čatnasis turismmain. Bargo- ja ealáhusministeriija almmustahttin turisma doaibmasuorgeraporttas (5/2014) dákkár doaibmasuorgin leat logahallon: idjadeapmi, biebmobálvalusdoaibma, mátkedoaimahagat ja mátkoordnejeaddjiid doaibma, valástallandoaibma, doallo- ja virkkosmahttinbálvalusat, eará persovnnalaš bálvalusat, kultuvra ja suohtasáiggeájanasdoaibma ja johtolat ja dan bálvaleaddji doaib-

ma. Statistihkat ja čielggadusat mitalit, ahte turismasuorgi lea maš manemuš áiggiid mannamin buorre guvlui ja earret eará *Lapin luotsi*-einnostanportála neahttasiiduin árvvoštallo, ahte suorggi bargolašvuodadilli Lappis lea buorre. 21 fidnu čielggadusa olis jearahallon olbmui 15 árvvoštallet, ahte turismasuorgi addá barggu maid boahttevuodas sámiiid ruovttuguo- villus. Elektrovnnalaš jearahallamii vástidan turisma- ja biebmobálvalussuorggi ámmátolbmui 70 proseantta vástidedje, ahte suorggis

lea dál vánet bargooheccit ja 90 proseantta árvvoštallet, ahte maiddái boahttevuodas bargooheccit leat vánet. 90 proseantta vástidan olbmui árvvoštalle maid, ahte turismasuorgi viidu maiddái boahttevuodas sámiiid ruovttuguo- villus. Lea dattege dehálaš muitit, ahte turismasuorgi lea nuppe dáfus oalle hearki konjunktturnuppástusaide ja ovdamearkka dihte máilmmi ekonomii ja politihkalaš diliin dáhpá- huvvi nuppástusaide.

Idjadanbálvalusat

Turismasuorggi okta dehálamos doaibmasurggiin lea idjadanbálvalusat, mat addet barggu nu vuostávdin- virgehálddašeaddjiide go hoteal- lahoavddaide ja turismasuorggi fidnodatdoalliide. Lappi lihtu almmus- tahttin statistihka (4.1.2016) vuodul idjadanbálvalusat lea dehálaš barggu addi guovllus ja ovdáneapmi orru lea- men positiiva maid boahttevuodas. Sámegiela máhttin lohko ovdamun- nin, muhto velá dehálabbon turisma- suorggis badjánit eará gielaide máhttin.

Suorggi bargosajit leat dábálaččat pri- váhta sektoris sierradási idjadanbál- valusaid fálli fidnodagain.

Idjadanbálvalusaid olis bargguiduv- vi sáhtá vázzit skuvlla ovdamearkka dihte nuppi dási ámmátlaš oahp- polágádusain nu ahte studere hote- alla-, restauranta- ja cateringsuorggi vuodđodutkosa dahje turismasuorg- gi vuodđodutkosa.

Turisma sáhtá studeret maiddái ámmátallaskuvlla- ja universiteah- tadásiin. Nuppi dási turismasuorg- gi dutkosa sáhtá studeret Sámi oahpahu- guovddášis ja ámmátal- laskuvla- ja universiteah- ttadási dut- kosiid earret eará Roavvenjárggas.

Biebmobálvalussuorgi

Biebmobálvalussuorggis sáhtá fidnet barggu ovdamearkka dihte koahkkan dahje dárjjodeaddjin. Statistihkaid mielde maiddái biebmobálvalusat leat okta dehálaš barggu addi Duot- tar- ja Davvi Lappi guovlluin (Lappi lihtu statistihkat 4.1.2016). Ámmát- barometra ja bargomárkandili árvvoš- tallama mielde čuovvovaš jahkebeali áigge livčče earret eará dárjjodeaddjit ja restauranta- ja stuorradállodoallo- bargit vánet.

Suorggi bargit fidnejit bargosaji dáv- já restauránttain, muhto vejolaš bar- gosajit ovdamearkka dihte koahkaide leat maid oahppolágádusat, beaive- ruovttut ja buohcceviesut.

Suorggi skuvlejumi sáhtá vázzit earret eará nuppi dási ámmátlaš oahp- polágádusain nu ahte čađaha ovdamearkka dihte hotealla-, res- tauranta- ja cateringsuorggi vuod- đodutkosa.

Sámi oahpahu- guovddáša Avvila doaibmasajis sáhtá studeret gažal- datvuloš dutkosa ja čađahit koahka dohkálašvuoda. Dasa lassin Lappis sáhtá vázzit dán suorggi skuvlejumi maiddái Roavvenjárggas.

Turismasuorgi

Turismasuorggis leat olu mánggalágan bargonamahusat ja doaibmagovat ja turismasuorggi ámmátolmmoš sáhtá fidnet barggu studeremiid ja vásihusas mielde earret eará mátkeofelažžan, turismabálvalusaid buvttadeaddjin dahje vaikko turismadoaimma hoav- dan. Sámi kultuvrra ja sámegielaid dái- du lohkojuvvo ovdun turismasuorg- gis, muhto erenomáš dehálaš lea op- palaččat viiddis gielladáidu. Maiddái guovllu báikkiid luondudovdamuš ja meahcedáidduid mearkkašupmi bohte ovdan čađahuvvon jearahalla- miid oktavuodas.

Turismasuorggi bargit fidnejit bar- gosaji dávjá privahta sektoris ovda- mearkka dihte mátkoordnejeaddjiin dahje prográmmabálvalusfidnoda- gain, muhto lea vejolaš bargguiduv- vat maiddái vuovdima, márkanastima dahje diehtujuohkima bargosajiin.

Sámeguo- villus turismasuorggi vuod- đodutkosa sáhtá studeret Sámi oahpahu- guovddášis. Dása las- sin Sámi oahpahu- guovddáš fállá skuvlejumi maiddái meahce- ja luondoofelaččaide ja luondobaga- deaddjiide. Ámmátallaskuvlla- ja universiteah- ttadási dutkosiid sáhtá čađahit earret eará Roavvenjárggas.

Sámeorganisašuvnnat

Sámeorganisašuvnnat addet barggu Suoma sámeguovllus olusiidda ja guovllus doibmet mánggat orgánat ja mángga sierra suorggis. Sámegie- la dáidu lea buot dain bargosajiin duođai dehálaš ja mángga dáhpu- sas eaktun bargosaji fidnemii.

Sámiid iešstivrenorgána Sámedikki váldodoaimbábáiki lea Anáris sámi kulturguovddáš Sajosis, muhto siido- doaimbábáikkat leat maid Eanodagas ja Ohcejogas. Sámedikki čál- lingoddi addá barggu dál sullii oktiibuot 40 olbmui, main sullii bealis lea fásta virgegaskavuolta. Sámedikki čál- lingoddi addá barggu nu ekonomii- jahálddaha ja oppalaš hálddaha ámmátolbmui- de go maid jorgalead- djiide ja skuvlen- ja oahppamateriála buvttadeaddjiide. Projeavttaid mol- sašuddama dihte bálkáhuvvojat maid ođđa bargit jievddalaš gaskkaid.

Sámi oahpahusguovddáš addá barggu nu oahpaheaddjiide go ekonomii- ja hálddahu- suorggi ámmátolbmui- de.

Oahppolágádusas skuvlejuvvojit ear- ret eará árbevirolaš sámeeláhusaid ámmátolbmot, muhto maiddái eará surggiid ámmátolbmot, maid sámiid ruovttuguovllus dárbbáša. Dál Sámi oahpahusguovddáš addá barggu ok- tiibuot sullii 70 olbmui.

Dasa lassin sámeguovllus doaibmá ovdamearkka dihte YLE Sápmi, mii addá barggu sámegielat mediasuorg-

gi ámmátolbmui- de. Sámemusea Siida ja sámi arkiiva bealistis addet barggu earret eará musea- ja arkii- vasuorggi bargguide ja mánggalá- gan sámesearvvit addet barggu iežaset sierrasuorggi bargguide.

Saamelaiskulttuurikeskus Sajos

Boazodoallu

Boazodoallu ja badjedilli leat sáme- kultuvrra dehálaš ja oinnolaš oassi ja das lea stuorra mearkkašupmi sá- mekultuvrra seailluheamis. Sámiid ruovttuguovllus leat oktiibuot 13 bál- gosa, main ledje 1209 badjeolbmo boazodoallojagi 2014-2015 Bálgo- siid ovtastusa statistihkaid mielde. Guovllu badjeolbmui 357 olbmus leat badjel 80 eallibohcco ja sis lea nappo vuoigatvuohta boazodoarja- gii.

Oahppoofelaš-fidnu čielggadusa oktavuođas jearahallojedje njeallje badjeolbmá buot sámeguovlluid viidodagas, ja vaikko jurdagat ledje várrugasat boahttevuođa birra, de jurddašuvvo, ahte boazodoallu lea suorgi, mii addá boahttevuođasge barggu.

Elektrovnnalaš jearahallama bohto- sat dorjot jearahallamiid vuođul dahkkon jurddabohtosiid, nuppiin sániin barggolašvuođadilli lea dálge balánsas ja lea jáhkku, ahte dat joat- kašuvvá dakkárin maid boahtteáiggis.

Muhtun bálgosiin aktiivvalaš nuoraid fidnen mielde boazodollui adnojuv- vo hástalussan, bargu dán suorggis orošii reahkkámin maiddái boahte

sohkabuolvvaide.

Lappi luotsi-einnostanportála neaht- tasiidduin boazodoallu adnojuvvo Lappis oktan fápmun luondduváriid suorggis. Dat adnojuvvo máng- gabealát suorgin, masa lea álki laktit eará ealáhusaid nugo turismma dah- je joatkkanálástuhttima.

Boazodoallu johtá árbevirolaččat sámeguovllus sogain ja ámmáhis leage dehálaš sirdit árbedieđu ja máhtu rávvast badjeolbmáin nuorabuidda. Badjeolbmo ám-

máhii sáhtta vázzit skuvlla earret eará Sámi oahpahusguovddášis Doaivunjárggas. Maiddái Guov- dageainnu allaskuvllas lea vejolaš studeret boazodoalu kandidáhta dutkosa rádjai. Badjeolmmoš lea boazodoallofidnodatoimmoš, gii berre máhttit earret árbevirolaš boazodoalu, de maid fidnodatoim- mui gullevaš hálddahušlaš barg- guid.

Duodjesuorgi

Duojis leat lagaš čatnasat sámi kultuvrii ja lundui. Dat lea dáidda ja dasa lassin mángasii juogo siido- dahje váldoealáhus. Duodji juohkása garra ja dipma materiála dujiide. Duojis geavahuvvojit árbevirolaččat luonddumateriálat nugo muora oasit, bohcco čoarvi, dávttit ja suonat, sierra ealliid náhkit ja sierralágan šattut ovdamearkka dihte gággásiid báidnimii. Eará ávdnasat, mat geavahuvvojit, leat earret eará silba, datni ja golli.

Čielggadusa oktavuodas dahkkon jearahallama mielde duodjesuorgi lea hástalusain fuolakeahhtá suorgi, mii addá barggu. Jearru ii leat geahpánan ja buktagiid árvvusatnin ja árvu leat bisson allagin.

Elektrovnnalaš jearahallama mielde orošii leamen nu, ahte oassi duodjesuorggi ámmátolbmui árvvoštallá, ahte ámmátdáiddolaš dahkkit leat vánet dál ja maddái boahttevuodas.

Duojár lea dávjá priváhta fidnodatdoalli. Suorggi skuvlejumi sáhtá čađahit ovdamearkka dihte Sámi oahpahusguovddášis nu ahte čađaha duodje- ja dáiddaindustriijasuorggi vuodđodutkosa, mas válmmaštuvvá buktaga plánema ja válmmašteami máhttinsuorggi artesianan. Ámmátolmmožin šaddan gáibida dattege maid guhkesáiggi bargogeavadaga hárjehallama.

Guolásteapmi

Guolásteapmi lea maid okta árbevirolaš sámi ealáhus, muhto dán áigge dainna ollesáigge bargan lea hásta-leaddji. Sámevuovllus leat dattege muhtun ollesáigge guolásteaddjit, muhto dávjá ealáhussii laktojuvvo maid ovdamearkka dihte guolástanturisma, mii lea dábálaš ovdamearkka dihte Deanuleagis. Jagi 2016 álggus bođii fápmui ođđa guolástanláhka (379/2015), man mielde ámmátguolásteaddjit registrerejit iežaset gávppálaš guolásteaddjin.

Čielggadusa oktavuodas dahkkon jearahallama vuodul orošii leamen nu, ahte vaikko guolásteaddji ámmáha gánnáhahttivuodas leat iežas hástalusat, de lea suorgis liikká maddái vejolašvuodát go jurddaša boahttevuoda. Rivttes márganastima ja ovdamearkka dihte buktagiid joatkkanálástuhttima hárjehemiin guolástan-ealáhusa lassin lea guolásteaddjis vejolaš ealihit iežas suorgis.

Guolásteaddji lea dávjá priváhta fidnodatdoalli, gii sáhtá válmmaštuvvat ámmáhii ovdamearkka dihte nuppi dási ámmátuohppolágádusas nu ahte čađaha guolledoalu vuodđodutkosa earret eará Giemas ámmátuohpahat Lappias. Dasa lassin guolásteaddji ámmáhii sáhtá válmmaštuvvat maddái oahppasoahpamušskuvlejumi bokte.

Gáiddusbargu

Otná beaivve go teknologiija ja interneahhtaoktavuođat ovdánit de maiddá gáiddusbarggu vejolašvuodát leat lassánan. Gáiddus bargguin oaivvilduvvo geavadagas dat, ahte bargi sáhtta juogo oasi dahje ollásit bargat eará sajis go bargosajis. Sámiid ruovttuguovllus, gos siskkáldas gaskkat leat guhkit ja ovdamearkka dihte mátki Suoma stuorámus gávpogiidda lea guhkki, fállá vejolašvuoh- ta gáiddusbargui lasi molssaeavttuid dasa, go smiehtta boahttevuoda ámmáha.

Bargo- ja ealahusministeriija almmustahttin 2014 Bargo- dillebarometra mielde juohke logát bálkáoazžu barggai gáiddusbarggu unnimustá vahkkosaččat jagis 2014, ja Statistihkkaguovddáša almmustahttin Bargodiliid nup- pástusat 1977–2013 (2014) čájeha, ahte jagi 2013 rád- jai lea maŋemus 23 jagi áigge gáiddusbarggu dahkki bálkáoazžuid mearri lassánan guovtti proseanttas 20 pro- sentii buot bálkáoazžuin.

Gáiddusbargu ii leat dattege vejolaš buot surggiin ja 2014 čavčča Bargodillebarometra mielde eanemus gáid- dusbarggu dahke **bajit doaibmaolbmot, stáhta bargit ja priváhtabálvalusain** barggu fidnen olbmot. Oahppoofe- laš-fidnu čielggadusa oktavuođas dahkkon jearahallamiid vuodul gáiddusbarggu vejolašvuoh- ta badjánii erenomážit **alladási áššedovdi bargguin, kreatiiva surggiin** nugo gra- fihkkár barggus, **dutkanbarggu** oktavuođas, sierra **háld- dahuslaš bargguin, čálalaš bargguid** dahkamis ja go gáid- dusbargu ovdána, de maiddá **oahpaheaddji** barggus.

Elektrovnnaš jearahallanskovi vuodul ovdanbođii gáid- dusbarggu vejolašvuoh- ta **gávppálaš** bargguin, **kultuvrra** ja **joavkodiedihangaskaomiid** bargguin, **márkanastimis, fidnobarggus, rávvenbarggus, jorgaleaddjin, oahpahu- materiála ovddideaddjin** ja maiddá **dearvasvuoda- suorggis** dihto bargguin. Okta gávnna- hii, ahte lea maid- dái olu gitta iežas miellagovvadásas, jos áiggošii leat iežas niehkoámmáhis ja bargat iežas báikegottis.

Gáldut

Oahppoofelaš-fidnu oktavuođas čoggojuvvon diehtu:

Oahppoofelaš –fidnu 9.2.-26.2.2016 ollašuttton elektrovnnaš webropol- jearahallama vástádusat.
Oahppoofelaš –fidnu 10.2.2016- 9.3.2016 áigge sámeguovllu iežas suorggi ámmátolbmui- guin dahje bargoaddiiguin ollašuttton jearahallamat.

Eará gáldut:

Ahlstedt, Jaana & Niemi, Jyrki (toim.)(2014), Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2014. Eana- ja borramušdállodoaludut- kanguovddáš. Vammalan Kirjapaino Oy. Fidnemis https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/julkaisut/suomenmaatalousja-maaseutuelinkeinot/jul115_SM2014.pdf.

Ailasmaa, Reijo (2015), Kuntien sosiaali- ja terveystalvelujen henkilöstö 2014. Dearvasvuoda- ja buresveadjinlágádus, Statis- tihkkaraporttat. Fidnemis https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126388/Tr16_15_kokonaisraportti.pdf?sequence=4. Lohkkojuvvon 23.3.2016.

Ailasmaa, Reijo (2015), Terveys- ja sosiaalipalvelujen henkilöstö 2013. Dearvasvuoda- ja buresveadjinlágádus, Statistihkkaraporta. Fidnemis https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129581/Tr26_15.pdf?sequence=1. Lohkkojuvvon 23.3.2016.

Ammattibarometri (2016), Ámmátbarometra, Työllistymisen näkymät eri ammateissa. Fidnemis <https://www.ammattibarometri.fi/toimistovalinta.asp>, lohkkokuuvon 23.3.2016.

Ammattinetti (2016), Ammattinetti, Ammatit. Fidnemis <http://www.ammattinetti.fi/amatit>, lohkkokuuvon 23.3.2016.

Arkistolaitos (2016), Tervetuloa Saamelaisarkistoon. Fidnemis <<http://www.arkisto.fi/fi/arkistolaitos/saamelaisarkisto>>, lohkkokuuvon 23.3.2016.

Ásahus oahpahu- doaimma bargoveaga gelbbolašvuoda- gáibádusain 14.12.1998/986.

Jänkälä, Susanna (2014), Näkemyksestä menestystä: Matkailu. Bargo- ja ealahusministeriija, doaibmasuorgeraporta. Fidnemis http://www.temtoimialapalvelu.fi/files/2274/Matkailu_joulukuu_2014.pdf.

Guolástanláhka 10.4.2015/379.

Koponen, Eija-Leena (2015), Sosiaali- ja terveystalalan työvoiman riittävyys nyt ja tulevaisuudessa. Bargo- ja ealahusministeriija pren- tosat, TEM raportteja 13/2015. Fidnemis https://www.tem.fi/files/42288/TEMraportti_13_2015_web_27022015.pdf.

Koponen, Eija-Leena & Laiho, Ulla-Maija & Tuomaala, Mika (2012), Mistä tekijät sosiaali- ja terveystalalle – työvoimatarpeen ja –tarjonnan kehitys vuoteen 2025. Bargo- ja ealahusministeriija, TEM-analyseja 43/2012. Fidnemis https://www.tem.fi/files/34537/sosiaali_ja_terveysala.pdf.

Kumpulainen, Mikko (toim.) (2014), Opettajat Suomessa 2013. Oahpahusráððehus, Skuvlejumi čuovvunraporttat 2014:8. Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy: Tampere. Fidnemis http://www.oph.fi/download/156282_opettajat_suomessa_2013.pdf.

Lappi EBI-guovddáš (2016), Lappi, Työllisyyskatsaus, Tammikuu 2016. Fidnemis http://www.ely-keskus.fi/documents/10191/14646022/lapely_Tammikuu_2016.pdf/6025f3bd-b42f-40dc-a1b2-e137f9a587d8, lohkkjuvvon 23.3.2016.

Lapin liitto (2014), Lapin kommentit VATT:n syyskuun perusuralaskelmaan. Fidnemishttp://luotsi.lappi.fi/c/document_library/get_file?folderId=683161&name=DLFE-25350.pdf.

Lappilihttu (2015), Lapin matkailustrategia 2015-2018. Lappi lihttu, preanttusráidu A43/2015. Fidnemis http://www.lappi.fi/lapin-liitto/c/document_library/get_file?folderId=2265071&name=DLFE-25498.pdf.

Lappi lihttu (2016), Työpaikat ja työllisyys. Fidnemis <http://www.lappi.fi/lapinliitto/194>. Lohkkjuvvon 23.3.2016.

Lapin luotsi (2016), Lapin luotsin ennakointiportaalin verkkosivut. Fidnemis <http://luotsi.lappi.fi/1>, lohkkjuvvon 23.3.2016.

Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna (2014), Työolojen muutokset 1977-2013. Statistihkaguovddáš, Suoma virggálaš statistihkka. Fidnemis http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/ymv_197713_2014_12309_net.pdf.

Lyly-Yrjänäinen, Maija (2015), Työolobarometri, Syksy 2014, Ennakkotietoja. Bargo- ja ealáhusministeriijaprentosat, TEM raporttat 9/2015. Lohkan láhkai <https://www.tem.fi/files/42242/barometri.pdf>.

OAJ (2016), Opetusalan ammattijärjestön kotisivut. Fidnemis <http://www.oaj.fi/cs/oaj/public>. Lohkkjuvvon 23.3.2016.

Paliskuntainyhdistys (2016), Paliskuntainyhdistyksen kotisivut. Fidnemis <https://paliskunnat.fi/>, lohkkjuvvon 23.3.2016.

Sámi oahpahusguovddáš (2016), Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kotisivut. Fidnemis <http://www.sogsakk.fi/index.php>, lohkkjuvvon 23.3.2016

SAKL (2016), Suomen ammattikalastajaliitto ry:n kotisivut. Fidnemis <http://www.sakl.fi/index.php/fi/>, lohkkjuvvon 23.3.2014

Sámediggi (2016), Saamelaiskäräjien kotisivut. Fidnemis <http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_frontpage&Itemid=39>, lohkkjuvvon 23.3.2016.

Siida (2016), Sámmusea Siidda ruoktosiiddut. Fidnemis <<http://www.siida.fi/sisalto>>, lohkkjuvvon 23.3.2016.

Taipale-Lehto, Ulla (2012), Matkailu- ja ravitsemisalan osaamistarveraportti.

Oahpahusráððehus, Raporttat ja čielggadusat 2012:13. Edita Prima Oy. Fidnemis http://www.oph.fi/download/141064_987587_MARA-osaamistarveraportti_VERKKO.pdf.

TEM raporttat (4/2014), Suomen matkailun tulevaisuuden näkymät, Katse vuoteen 2030. Ealáhus- ja innovašuvdnaossodat 17.1.2014. Fidnemis http://www.tem.fi/files/38499/Suomen_matkailun_tulevaisuuden_nakymat.pdf.

Statistihkat Enontekiö (2016), Tilastokeskus, Kuntien avainluvut, Enontekiö. Fidnemis <http://tilastokeskus.fi/tup/kunnat/kuntatie-dot/047.html>. Lohkkjuvvon 23.3.2016.

Statistihkat Inari (2016), Tilastokeskus, Kuntien avainluvut, Inari. Fidnemis <http://tilastokeskus.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/148.html>. Lohkkjuvvon 23.3.2016.

Statistihkat Sodankylä (2016), Tilastokeskus, Kuntien avainluvut, Sodankylä. Fidnemis <http://tilastokeskus.fi/tup/kunnat/kuntatie-dot/758.html>. Lohkkjuvvon 23.3.2016.

Statistihkat Utsjoki (2016), Tilastokeskus, Kuntien avainluvut, Utsjoki. Fidnemis <http://tilastokeskus.fi/tup/kunnat/kuntatie-dot/890.html>. Lohkkjuvvon 23.3.2016.

Valtiovarainministeriön julkaisu – 5/2016, Valtion työnantajat ja työelämän muutokset – Kehittämisenäkymiä ja tarpeita. Fidnemis <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/64950/Valtion%20tyoaikasaantely.pdf?sequence=1>, lohkkjuvvon 23.3.2016.

VATT (2014), Työlliset maakunnittain ja toimialoittain 2011-2030. Fidnemis http://luotsi.lappi.fi/c/document_library/get_file?folderId=683161&name=DLFE-25344.pdf.

Don doalat gieđastat Sámedikki nuoraidráði Oahppoofelaš –fidnu čielggadusa vuodul ráhkaduvvon Oahppoofelaš –gihppaga, mii lea oaivvilduvvon nuoraide, geain lea ovddas boahttevuodá ámmáhii guoski válllejumi. Gihppagis mitaluvvo surggiid birra, maid olis sáhtášii fidnet barggu Suoma sámiid ruovttuguovllus dál ja boahttevuodas.

Gihppagis leat ovdanbukton fidnu oktavuodas dahkkon jearahallamiid ja elektrovnnalaš jearahallanskovi vástadusaid vuodul ovdanbohtán suorggit, mat addet barggu boahttevuodas, sámeorganisašuvnnaid bargguiduhtti váikkuhusat, arbevirolaš sámi ealáhusat ja daid boahttevuodá oidnosat. Loahpas lea ovdan velá gáiddusbarggu vejolašvuodát sámiid ruovttuguovllus.

Gihppaga elektrovnnalaš veršuvdna gávdno Nuoraidráði ruovttusiiddus čujuhusas http://www.samediggi.fi/nuorat/index.php?option=com_content&view=article&id=154&Itemid=50&lang=sme